Írta: Benedek Csaba
2012. október 08. hétfő, 05:34 - Módosítás: 2020. április 06. hétfő, 12:59

Október 08. Magyarok Nagyasszonya

Nyelvünkben az „asszony'", s így a „nagyasszony" szó még honfoglalás előtti pogány kori rétegéből való. A magyar nyelvbe az alán „achszin" szó kerülhetett át a VIII. század táján. Az ő nyelvükben a jelentése: úrnő, fejedelemasszony. A Halotti Beszédben még így olvassuk: „vimagguc szen achscin mariat'". Később elhomályosult „fejedelmi" jelentése, s nyilván ezért adhatták hozzá a fokozó „nagy" jelzőt.

Mennyei fejedelemnőnek tisztelhették tehát Máriát az első Krisztus hitére tért magyarok, és megerősítette őket e hívő tiszteletükben Szent István király, amikor elmerülve a gondban, hogy kire maradjon halála után az ország, a nép s az egyház vezetése, istápolása, Szűz Mária oltalmába ajánlotta önmagát és királyságát. A pogánylázadások után Szent László, a lovagkirály uralkodása idején tovább erősödött a Mária-tisztelet. Tatárral, törökkel szemben egyaránt Jézus és Mária nevét kiáltva védte életét, hitét és övéit a középkor magyarja, mikor pedig az 1683. szeptember 12-i, a Bécs melletti Kahlenbergben lezajlott csatában visszaszorították a török szultán seregeit, megkezdődhetett a magyarországi török uralom fölszámolása.

Magyarok Nagyasszonya ünnepét Vaszary Kolos hercegprímás kérésére engedélyezte a pápa, amikor hazánk megérhette fennállásának millenniumát (1896). A liberális nemzetállamra jellemző ünnepi törvénycikk nem említi az oltalmazó Nagyasszony nevét. A liturgikus reform hazai rendelkezései (1971) értelmében az ünnep Mária nevenapjára tevődött át, de 1984-től ismét október 8-án üljük.

Máriának a magyarság pátrónájaként való tisztelete már Szent István felajánlásával elkezdődött, azonban ezt évszázadokon át Nagyboldogasszony napján ünnepeltük. Különleges középkori kultuszáról tanúskodik a lebontott esztergomi Porta Speciosa homlokzati freskója. Az elajánlás a Hartwik-legenda hatásos előadását tükrözi: a szent király szemét és kezét a csillagok felé emelve, így kiáltott föl: Mennyek Királynéja, a világ dicsőséges megújítója, a Te oltalmadba, a Te legmagasabb könyörgésedbe ajánlom a szent egyházat püspökeivel és papságával, az országot előkelőivel és népével, mindnyájunknak búcsút mondva, a Te kezeidbe ajánlom lelkemet. A szepeshelyi (Zipser Kapitel, Spišske Pohradie) székesegyház falképe is a kultusz elevenségét bizonyítja: a kép bal felén Mária a koronát nyújtja az előtte térdeplő Károly Róbertnek, jobbról pedig Tamás esztergomi érsek ajánlja föl a Koronát a Nagyasszonynak. Ennek egyik felirata így hangzik:

AD TE PIA SUSPIRAMUS

SI NON DUCIS DEVIAMUS

ERGO DOCE QUID AGAMUS

VIRGO MEI ET MEIS MISEREARIS

ANNO DOMINI MCCC DSCIMO SEPTIMO.

Magyarul: Hozzád sóhajtunk kegyes Szűz, ha nem vezetsz, eltévedünk, taníts hát, hogy mit tegyünk. Rajtam és enyéimen könyörülj (1316).

A XV. században Máriának a Napbaöltözött Asszony szimbólumával való ábrázolása tükrözi a kor nagy vallási és politikai feszültségeit.

A jelkép hazánkban különleges hangsúlyozást kap: a törökellenes küzdelmek szakrális-mágikus jelképévé válik. A Magyarok Asszonya-invokáció ekkor lesz szinte szükségszerűvé. Vásárhelyi András ismert énekében már így szól Máriához:

Halottaknak megszabadejtója,
Törököknek megnyomorejtója,

Királyoknak jó tanácsadója,
Magyaroknak megoltalmazója.

A barokk lírai hangvétellel így magasztalja:

Óh Istennek szent Anyja,
Szépséges Mária.
Országunknak oltalma,
Tündöklő aranyalma.
Te vagy nékünk nagy kincsünk,
Mindenben reménységünk.
Óh napnak fényessége,
Csillagok ékessége…

A Cantus Catholici egyik éneke:

Esedezz értünk Isten szüléje,
Régi magyarságnap te valál őrzője,
Légy minden jónak megszerzője.

Lipót király 1693-ban a bécsi Szent István-székesegyházban ünnepélyesen hálát adott az Úrnak, hogy a Magyarok Nagyasszonyának közbenjárására megengedte az országnak a félhold uralma alól való felszabadulását. Megfogadta, hogy az elpusztult templomokat fölépíti.

Ezt a jelenetet örökíti meg Árpás (Móriczhida) hajdani gótikus premontrei templomának barokk oltárképe: Lipót az ország nagyjainak társaságában hazánk térképét ajánlja föl a Boldogasszonynak, akit két angyal a Szent Koronával koronáz meg. Más angyalok oltalmazó palástját vonják szét.

A Nádasdy-család Lékán (Lockenhaus) hatalmas oltárt állított: Mária koronázási palástban, fején Szent István koronájával.

A Regnum Marianum barokk világában a Napbaöltözött Asszony ábrázolásából bontakozik ki a Patrona Hungariae jellegzetes, máig érvényes ikonográfiája, amelyen a Szűzanya fejére a tizenkét csillagú korona helyett a Magyar Szent Korona, a karján ülő kis Jézus helyébe az ország almája, Mária másik kezébe pedig az ország jogara, kormánypálcája kerül. A lábánál feltűnő félhold a török veszedelem elmúltával bőségszaruvá, mintegy a magyar Kánaán, az extra Hungariam non est vita jelképévé alakult. Ez a barokkos Mária-ábrázolás képekről, szobrokról, céhzászlókról, pénzekről, később postabélyegekről közismertté válik. Pázmány Péter egyik prédikációjában mondja: mái napig költő pénzünkön a Boldogasszony képe körül

ama szokott bötűkkel, Patrona Hungariae, Magyarország Asszonyának valljuk a Szent Szüzet.

Föltűnik azonban a téma monumentális barokk falképeinken is. A székesfehérvári jezsuita, később cisztercita templom freskóján Mária az ég királynéja: lába alatt a hold, ölében a Gyermek, és fogadja Szent István hódolatát, az ország felajánlását. Közöttük a mennyei udvarból máris kardos angyal ereszkedik alá, hogy társainak seregével megvédje a felajánlott országot.

A török mecsetre épült szigetvári plébániatemplom Dorffmeister Istvántól festett hatalmas kupolafreskója (1788) a város magasztos történeti sorsában szintén ezt az eszmekört fejezi ki.

A kupola alsó részét szegélyező keretben négy chronostichonos felirat. A nyugatin: SOLIMANI ZRINIQUE FATIS SUBDITA (=1566: Szolimán és Zrínyi végzetének beteljesedésével elbukott). A keletin: SUB LUNA HIS PLANXIT (=122: ennyi ideig nyögött a Hold alatt). A délin, az oltár fölött: REVINDICATA FAME JVRE VETERI EXULTAVERAT (=1688: éhség által ősi jogon visszaszerezve, örvendezett). Az északi, bejárati oldalon: HODIE PICTVRIS EXORNATA OVANS SAECVLVM SERVAT (=1788: ma festményekkel ékesítve ünnepli meg századik évfordulóját).

A kupola nyugati freskórészén Zrínyi halálát látjuk: keresztény Antheus, akit csak úgy tudnak legyőzni, hogy a törökök magasba emelik. Tekintetét az égre szögezi. Egyik angyal a Szentháromságot mutatja neki. Mellette a halott Szulejmán és a vár.

Északi részén: Szigetvár visszavétele fölött is angyal lebeg, aki egyik kezében keresztet és babérágat tart, a másikkal pedig kiutasítja a törököket. Néhány láncaiból szabaduló szimbolikus alak a kereszténység diadalát idézi.

A déli oldalon oszlophoz támaszkodik a babérral ékesített győztes vezér, Vecchi ezredes. Mellette magyar vitéz a diadalmas sereg zászlaját tartja a kezében. A zászlón kétfejű sas és magyar címer. Előtte a szigetvári bég térdel. A háttérben egy magyar katona kenyeret nyújt az éhes törököknek.

Az oszlop felső részével együtt felhőkbe vész. Itt a Boldogasszony lebeg, könyörögve fölfelé tekint, és kezeivel pártfogó, ajánló mozdulatot tesz az ország felé. Mária és a körülötte lebegő angyalok, akik belejátszanak az alsó emberi jelenetekbe, mintegy kört alkotnak. Ezen belül a kupola a tetején ragyogó dicsőségben a Szentháromság jelenik meg.

Dorffmeister Istvánnak Szentgotthárd apátsági templomában látható freskóit szintén jelentős mértékben ihlette a Patrona Hungariae képzetvilága: a kupola nyílt eget ábrázoló közepén aranyos felhőkön, hétpecsétes könyvön fekszik Isten apokaliptikus Báránya, angyalfejektől és két angyaltól körülvéve. Alatta egy másik angyal, aki szivaccsal letörli a bűnbeesésnek kőlapra rajzolt képét.

Egy ülő női alak, az Ecclesia, fehér ruhában, kék palástban, arany stólával, jobbjában kelyhet és patenát tart, sugárzó ostyával. Baljában térdének támasztott nagy könyvet fog, amelyen IN PRINCIPIO ERAT VERBUM olvasható. Tőle jobbra, a könyvtől félig eltakarva, görnyedten ül egy másik női alak, sötét aranysárga ruhában, lefátyolozott arccal. Ez a Synagoga, kezében T alakú kereszt, amelyre kígyó csavarodik. Két felírást is látunk. Az egyik: LVNA LEOPOLDI REGIS PROSTERNITUR ARMIS (=1664, a szentgotthárdi győzelem), azaz: Lipót király fegyverei által a félhold szétszóródik. A másik: VT PER TE FIDEI PROSTRATVS FVGERAT HOSTIS HIC PER TE MATER TVTVS ET ESTO LOCVS (=1784, a festmény keletkezésének éve). Vagyis: hogy általad a hit előtt hátrálva, meneküljön az ellenség és ez a hely a Te védelmed alatt.

A kupola legnagyobb részét a csata ábrázolása foglalja el. Alsó övezetét küzdő alakok sokasága tölti be. Odafönt a hadak sorsát intéző istenség, az ide-oda röpködő, a legyőzötteket üldöző, a győzteseknek pálmát vivő angyalok, és a Patrona Hungariae a magyar címerrel.

Nemesapáti szép barokk templomi képén a Patrona magyar szentek társaságában jelenik meg.

Nyilván középkori hagyományok ihlették a Nagyasszonykép néven emlegetett székesfehérvári, piactéri Mária-szobrot, amelyhez még századunk első évtizedeiben is az ünnepen a székesegyházból körmenet indult. Felírása: MAGYAR HAZÁNK NAGY BOLDOG ASSZONYÁNAK TISZTELETÉRE 1703-BAN ÉPÜLT KÉPÉT 1834-BEN MEG ÚJJÍTOTTA AZ EPE MIRIGY DÜHÉTŐL HARMAD ÉVVEL MEG MENEKEDETT SZÉKESFEHÉRVÁR.

A kultusz nemcsak jámborsági, hanem politikai szándékokból, talán a kezdődő szabadkőművesség ellensúlyozására ihleti a Congregatio Beatae Mariae Virginis sub titulo Magnae Hungarorum Dominae Nationis Hungaricae (1734) néven alakult győri jámbor társulatot, amelynek tagjai főleg a főpapok, főurak, magasrangú katonatisztek közül kerültek ki.

Nem szólhatunk a Regnum Marianum-ideológia irodalmi és társadalmi, politikai jelentkezéséről. Kiváltó oka, éltető forrása a hódoltság és reformáció, később pedig a konzervatív hagyománytisztelet. A jelenséget Szekfű Gyula útmutatása nyomán Németh László vizsgálta meg. Az ideológiát Eszterházy Pálnak szinte minden katolikus imádságos könyvben megtalálható felajánló imádsága summázta. Ehelyett Dessewffy Sándor Csanádi püspöknek Máriaradnán 1895 őszén, a millenium vigíliáján tengernyi búcsúsnép előtt elmondott, komor sejtelmektől ihletett rövidebb felajánlását idézzük:

Könyörülj hazánkon és áldd meg nemzetünket, hogy Szent István koronájában és az ő erényeiben egyesüljünk valamennyien, kik tagjai vagyunk az általa alapított és a Te égi oltalmad alá helyezett Magyarországnak. Óvj meg bennünket az elsatnyulástól, a pártvillongásoktól, a hazát bontó vallástalanság mételyétől. Válságos időben közeledünk itteni létünk másodezredének küszöbére. De Te, ki a múltban honunkat háborúkban diadalra vezetted, békességben fejlesztetted, viszályokban, éhségben és ragadós nyavalyákban elpusztulni nem engedted, ki sok szükségeinkben segítettél, szorongatásainkban oltalmaztál, a szerencsétlenségtől megóvtál, örömünkben és bánatunkban mindig mellettünk állottál: légy áldott mindezekért és az új ezredévben se hagyj el minket. Kelj föl mellettünk szent Fiadnál, Boldogasszony és ne engedd, hogy a mi hazánk, nemzetünk boldogabb jövője fölött valaha kétségbe essünk.

A hazai hagyományt és gyakorlatot újítja föl a millenniumi ünnep: Magyarok Nagyasszonya. A hívő magyarság az ő oltalma alatt vág neki a második évezrednek. Számos új, illetőleg újjáépített templomnak válik most – romantikus lelkesedésből is – patrónájává. A választásba nemzetiségi vidékeken kétségtelenül belejátszott a modern nemzetállam eszmevilága, illuzionizmusa is.

Legismertebb Mária-énekünk e szavakkal kezdődik: *„Boldogasszony Anyánk, régi nagy Pátrónánk!”* A boldog jelző nemcsak a latin „beata” egyszerű fordítása. Már a XIII. században jelentése volt e szónak a gazdag; a múlt század végén pedig az áldott, a terhes állapot jelzésére is használták.

A Szentek életében így fogalmazzák meg népünk jövőjét: *„Ma nem a csatatereken dől el a magyarság jövője, hanem a szülészeti osztályokon! És azokban az otthonokban, családokban épül tovább, ahol a szülők a mindennapi kenyér mellé hitük, reményük és szeretetük bőségéből, gazdag, egyre megújuló tartalmából tudnak és akarnak adni gyermekeiknek.”*

Irodalom:

Bálint Sándor ÜNNEPI KALENDÁRIUM II. Szent István Társulat, Budapest, 1977. 369-375.

A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. (Benkő Lóránd főszerk.) I. Budapest, 1967. 189.

http://www.katolikus.hu/szentek/08.html

http://www.taborilelkesz.hu/rovatok/unnepek/oktober-8-magyarok-nagyasszonya/